

CONSTANTIN TUFAN STAN

**TITUS OLARIU
ARTISTUL ȘI EPOCA SA**

**Pe coperta I:
Titus Olariu
(reproducere după o fotografie
din colecția doamnei
Santuzza Olariu)**

© EDITURA ANTHROPOS, 2008

**All rights reserved
Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin
EDITURII ANTHROPOS
Reproducerea parțială sau integrală a textului,
pe orice fel de suport tehnic,
fără acordul editorului,
se pedepsește conform legii**

Printed in Romania

CONSTANTIN TUFAN STAN

TITUS OLARIU
Artistul și epoca sa

ANTHROPOS

3

*Alese sentimente de gratitudine
doamnei avocat Santuzza Olariu,
fiica ilustrului muzician Titus Olariu,
care mi-a pus la dispoziție,
cu generozitate, arhiva tatălui său,
și domnului jurist
Dorel Covaci,
primarul orașului Făget,
care a sprijinit tipărirea acestei cărți.*

REPERE BIOGRAFICE

Baritonul Titus Olariu (născut la Făget în 6 ianuarie 1896) a fost o personalitate muzicală exponențială (alături de tenorul Traian Grozăvescu) a teatrului liric bănățean și național. Tatăl său, preotul Sebastian Olariu, era protopop în localitatea Făget, cu ascendență preotească în comunele hunedorene Burjuc și Gurasada. Pe linie maternă se înrudea cu dr. George Popovici (ilustru protopop și istoric bănățean, membru corespondent al Academiei Române) și dr. Iosif Popovici (doctor în filologie clasică al Universității din Viena, cu o specializare în fonetica experimentală la „Sorbona”, strălucit slavist, profesor la Universitățile din Budapesta, Viena și Cluj, unde a fondat catedra de fonetică experimentală), ambii fiind frații mamei sale, Ana Popovici, originari din comuna timișeană Cliciova. Fratele său, Caius Olariu, va activa după Unire ca secretar administrativ și artistic al Operei Române din Cluj, fiind autorul unei monumentale monografii a instituției lirice clujene (OLARIU [1954]) și coautor al unei monografii dedicate lui Traian

Grozăvescu (SBÎRCEA – OLARIU 1957). Sora sa, Aurora, se va căsători cu avocatul și poetul dialectal George Gârda.

După efectuarea cursurilor gimnaziale la Lugoj¹ se înscrie la Gimnaziul Român Greco-Oriental „Andrei Șaguna” din Brașov, pe care-l absolvă, prin susținerea examenului de maturitate, în anul 1914. La venerabila instituție brașoveană a fost coleg de promoție cu Lucian Blaga, D. D. Roșca, Ionel Jianu, Coriolan Băran și Andrei Oțetea (ONIȚIU 1914, 171-173)². Odată cu declanșarea primei conflagrații mondiale va activa ca ofițer de aviație în armata austro-ungară, apoi în cea română, unde, pentru serviciile aduse națiunii, ca pilot de aviație (locotenent-observator), va fi decorat cu ordinul „Coroana României cu Spade în Grad de Cavaler”, cu panglică de „Virtutea Militară”, prin Decretul Regal nr. 3.049 din 16 iulie 1919, semnat de regele Ferdinand.

În paralel cu studiile juridice (Budapesta, 1914-1916, continuate și finalizate la Oradea și Cluj prin obținerea doctoratului, în 1919)⁴ își desăvârșește cunoștințele muzicale la Cluj, în particular, la școala lui Gheorghe Dima, care îl îndrumase spre o viitoare carieră muzicală încă din anii gimnaziului, când îi fusese profesor de muzică. În perioada februarie – noiembrie 1920 funcționează ca secretar general, apoi ca director *ad-interim* al Comitetului interimar pentru organizarea și conducerea Operei Române din Cluj, alături de o pleiadă de mari

personalități: Tiberiu Brediceanu, director la Ministerul Protecției Sociale și al Artelor (președinte), dr. Emil Hațieganu, Gheorghe Dima, dr. Iuliu Moldovan, dr. Titus Babeș, dr. Guilelm Șorban, Ionel Crișianu și Ștefan Mărcuș (BREDICEANU TIB. 1938, 26; SBÂRCEA 1965, 257-258). După spectacolul inaugural al Operei Române din Cluj (25 mai 1920, cu opera *Aida* de Verdi, versiune în limba română, în traducerea lui Aurel Contrea), marcat de un eclatant succes, în pofida unor perfide reticențe privind rostul noii instituții lirice, publică o entuziastă cronică în gazeta locală „Voința”, nr. 7 din 27 august 1920 (*Opera Națională din Cluj*): „Bănuiala și recredința unora, care era ațâțată chiar de intrigile și defăimările unor indivizi cari își vedeau periclitată activitatea lor de saltimbanci ai artei, a mai ezitat chiar până în momentul când s-au aprins luminile rampei și orchestra a intonat primele acorduri.

Zâmbetul disprețuitor și batjocoritor a dispărut de pe buzele lor.

Gura lor a încetat să mai spumege de ocară.

După impozantul final al actului al doilea – conductul triumfal al lui Radames – tot publicul, entuziasmat, aclama frenetic, chema la rampă artiștii, doamnele își smulgeau florile de la piept și le aruncau pe scenă, care era întroienită de flori, ovațiile nu mai conteneau...

Și din haosul de strigăte se desprinde un nume:
– «Brediceanu!»

Triumful era al lui, al tuturor! Era triumful culturii românești din Ardeal!!

Iar dintr-o lojă s-a desprins umbra unui alt domn și a dispărut...

Era umbra pseudoculturii. Era umbra artei speculative, care credea că pământul mănios al Ardealului va preface din sămânța oricărei buruiene o orhidee.

Am fost la toate concertele simfonice și am asistat la toate reprezentațiunile Operei Naționale. Și am fost foarte plăcut surprins observând că se vorbește mult, peste așteptare de mult, ungurește. Vă pare ciudat?! Dar e adevărat. Ungurii veneau întâia oară să guste cultura românească!”

Primele apariții publice datează din perioada cursurilor la Gimnaziul brașovean. Astfel, în 1913 interpretează rolul Alfio din *Cavalleria rusticana* de Pietro Mascagni, iar anul următor, la absolvirea școlii, prezintă o lucrare semnată de Beethoven, *3 Cântece de Goethe, op. 83*, cu acompaniamentul pianistic al profesorului său de canto, Gheorghe Dima. Calitățile vocale ale tânărului interpret sunt subliniate într-o cronică publicată în „Gazeta Transilvaniei”, LXXVII, 68, 1914: „Titus Olariu, care a cântat *3 Cântece* de Beethoven, fiind acompaniat la pian de maestrul Dima, a surprins plăcut auditoriul prin vocea sa amplă și frumoasă de bariton. Simpaticul cântăreț dispune de un excelent material de voce și, făcând o școală

serioasă, poate să devină un vestit cântăreț, având toate însușirile de lipsă în scopul acesta.”

**CORESPONDENȚA
CU LUCIAN BLAGA**

Din ultimul an petrecut la Gimnaziul superior din Brașov (1913-1914) datează o epistolă primită de la Lucian Blaga, singura recuperată până în prezent, dintr-o amplă corespondență inedită purtată cu autorul *Poemelor luminii*⁵. Scrisoarea ne dezvăluie câteva secvențe din intimitatea sentimentală adolescentină a lui Titus Olariu, relevându-ne, în același timp, intensitatea introspecțiilor blagiene, „frământările chinuitoare” privind evoluția filozofiei. Din cuprinsul scrisorii transpare un nedisimulat ton intimist, dovada unei puternice afinități intelectuale și sentimentale între cei doi interlocutori, clădite, desigur, în anii gimnaziului:

„23/XII – [1]913

Dragă Titus:

După nopți de neliniște (să fie oare atât de neliniștite?) te-ai reîntors iarăș *acasă*; în tine. Această reîntoarcere (de câte ori se va mai repeta?)

însemnează o *experiență mai mult*; e vorba despre mânuțe gingașe, foarte albe și transparente, respective despre «purtătoarele» lor și mai transparente. Un inel străin înstrăinează vecinic, – dar noi, muritorii sau nemuritorii, indiferent, nu prea voim să dăm crezământ celui «inel străin din închipuirea noastră»; deziluzia urmează numai atunci când trebuie să facem o *experiență* mai mult!

–

Eu, dacă m-aș coborî sau m-aș ridica până la cel mai frumos și mai bun..., aș fi, cel puțin așa cred, cu totul pregătit să întâlnesc «transparentă».

Și-apoi nu-i plăcută și acea transparentă așa de naivă și orbitor de strălucitoare?! –

Ajungem la răspunsul naiv că «dacă e, e, dacă nu, nu e!» și la constatarea, cred, că la tine nu e! –

Totuși din acele frământări ne alegem c-o *experiență* mai mult. – Maximă pentru repetarea aceluiași *gând* în viitor.

Te-am plictisit? Poatecă, fiindcă desigur ți le-ai spus și tu de-atâtea ori aceleași reflexii!

Trecem la ordinea zilei.

Ce mai faci?

Eu?

Frământări chinuitoare: de la «căderea filosofiei grecești», până la «misticismul» puțin mistic a[1] lui Spinoza, – de la inconștientul lui Hartmann, până la o problemă pentru rezolvarea căreia mi-ar trebui ani de zile.

Cei din jurul meu, bineînțeles, cred că trândăvesc: cu toate cele 12 oare de muncă încordată.

Încă o dată: tu ce mai faci?

Unde locuiești în Brașov?

Pe când voi veni la Brașov mi-ar trebui – quartir – bineînțeles.

Nu se poate să locuim împreună undeva – numai noi doi?!

Înainte de vacanța semestrială voi fi în Brașov.

Introducerea o vom face-o c-o «noapte zgomotoasă», pentru ca să ne liniștim apoi cu totul până trecem preste acel «fleac primejdios» – poți numi altfel rostul acestui an din urmă?!

Ei, răspunde.

Îți doresc sărbători meditative și te sărut cu dragoste, cu multă,

Lulu

P.S. Răspunde!”

**DEBUTUL EXPERIENȚEI ARTISTICE
VIENEZE. STUDENT
LA CLASA DE CANTO
A PROFESORULUI FRANZ STEINER**

În iarna anului 1923, Titus Olariu va petrece sărbătorile Crăciunului la Viena, la reședința lui Traian Grozăvescu, în compania lui Filaret Barbu și a altor români, probabil membri ai Societății „România Jună” și ai Clubului Român. Improvizând împreună o colindă, Filaret Barbu sesizează unele imperfecțiuni în glasul lui Olariu: „O voce metalică, dar nu îndestul de înșcolată.” (BARBU „Voința Banatului” 1925)⁶.

La recomandarea prietenului său, tenorul Traian Grozăvescu, Olariu va lua lecții de canto cu prof. Franz Steiner. Despre împrejurarea în care Titus Olariu l-a contactat pe renumitul profesor de canto vienez aflăm dintr-o epistolă adresată de Traian Grozăvescu prietenului său, notar la biroul notarial public al doctorului Ștefan Pașcu din Orșova: „Dragă Titule, mă grăbesc să te înștiințez cum că maestrul Steiner va merge în februarie în România. Atunci, m-am gândit să aștepti până

atunci, și, să zicem, la Timișoara, să-l cauți personal în locuința sa (ori hotel) și acolo să stai de vorbă cu el și să te asculte imediat. Și poate ai putea să vii imediat cu el la Viena. De aceea, te rog să-mi scrii dacă ești învoit cu planul acesta, și eu voi vorbi cu el în sensul acesta și te voi aviza când va fi el la Timișoara și îți voi scrie când și ce să faci. Răspunde-mi, te rog, numaidecât.

Mii de sărutări, al tău, Csutka.

Săptămâna viitoare mă-nsor!!!”⁷

Într-o scrisoare expediată din Viena în 25 decembrie 1923, Olariu împărtășește părinților săi impresiile contactului cu profesorul Steiner: „Am fost la profesorul Steiner, care mi-a găsit vocea «foarte frumoasă». Dar am să fac un studiu serios și poate mai lung decât credeam, ca să pot cânta în scenă. Totul depinde – dacă rămân sau nu aci – de la felul cum și cât voi progresa în luna primă, fiindcă mai mult de 4 luni (adică până în mai) nu pot să stau fără angajament. În privința aceasta, m-a asigurat maestrul că deja după luna primă, adică până prin 15-20 ianuarie, îmi va da orientare definitivă. [...] Grozăvescu are succese extraordinare. A fost foarte gentil cu mine, zilele prime am locuit la el, deși de abia de o săptămână s-a însurat. Dacă voi avea vreun succes aci, sigur, în mare, foarte mare parte îl voi datora lui. [...] Dacă aveți ceva foarte urgent de scris, adresați scrisorile: VI. Stümpergasse 2, III/16 (adresa lui Grozăvescu).”

La Viena, Titus Olariu studiază intens în vederea preconizatei audiții de la Volksoper. Tribulațiile sufletești privind viitoarea sa carieră artistică sunt exprimate într-o epistolă expediată părinților săi în 18 februarie 1924: „[...] muncesc neconținut să-mi pot măcar apropia ținta pentru care sunt aci. Merge însă cam greu, mai greu decât îmi închipuiam. Fiind impacient din fire, natural că, în așteptarea rezultatului pe care cred să-l am prin mijlocul lui aprilie – fie favorabil, fie nefavorabil –, sunt de o nervozitate tot mai mult crescândă. [...] Greutatea eventualului eșec nu o simt atât din punct de vedere moral, ci mai mult material. Cheltuiesc o sumedenie de bani pe cari, în caz de succes, îi pot plăti foarte ușor înapoi, chiar numai din turneul de concerte pe care intenționez să-l dau la vară. [...] Am o mângâiere însă, mai bine zis o speranță, ca peste vreo două săptămâni să pot cânta, în cerc foarte restrâns, probă la Opera Populară de aci, și atunci să mă pot convinge de șansele carierei. Chiar dacă-mi succede aci primul debut, cred că pentru anul care vine să nu stau în Viena. E o scumpete îngrozitoare, și din leafa care aș primi-o poți muri de foame. Voi face tot posibilul să primesc un angajament pentru Franța, unde sunt stările mai normale și chiar cu o leafă medie poți trăi cel puțin omenește.”

După câteva luni, audiindu-l din nou în câteva arii din *Rigoletto*, Filaret Barbu remarcă un spectaculos salt calitativ: „Vocea metalică de

odinioară, nu era s-o mai recunosc. O voce de bariton dramatic, puternică, bine formată în toate registrele. Pe lângă toate acestea, un lirism ascuns care îl încurajează și mai mult pentru ariile italiene.” (*IBIDEM*).

***SOLIST LA OPERA ROMÂNĂ
DIN CLUJ***

În perioada 1 ianuarie – 31 august 1925, Titus Olariu este angajat ca solist al Operei Române din Cluj⁸. Câteva elemente biografice premergătoare debutului pe scena Operei din Cluj și semnării angajamentelor cu Volksoper din Viena și Sächsische Staatstheater din Dresda sunt surprinse într-o epistolă expediată de Grozăvescu prietenului său, aflat încă în funcția de notar în cabinetul doctorului Ștefan Pașcu din Orșova, la doar câteva zile de la semnarea angajamentului cu teatrul liric clujean:

„Wien, 6/I [1]925
Dragă Titu!

Atât scrisoarea ta, cât și telegrama am primit-o. Îți răspund numai acum, din cauză că d-abea azi am sosit iarăși la Viena.

Mă bucur că ați sosit bine acasă și sper că vei avea ocazia de a câștiga câteva mii de lei. Primit-ai deja răspuns de la Cluj? La Lugoj sper că ai vorbit deja! Oradea?

Privitor la Lion⁹, nu-ți pot spune încă nimic, fiindcă el nu s-a reîntors încă din Suiza [Elveția]. Eu îți voi scrie imediat ce sosește. Precum știi, am vorbit cu el și sunt sigur că va veni cu angajamentul tău deja în mână. Deocamdată însă trebuie să fii cu răbdare din motivul că el d-abea în 3-4 săptămâni se va întoarce.

Ce mai faceți? Nora¹⁰ cum se simte? Te rog să-i predai sărutări de mâini și multe salutări ambilor de la nevasta mea.

Eu te îmbrățișez, al tău vechi,
Csutka.”¹

Debutază ca solist (bariton) în 20 februarie 1925 la Opera Română din Cluj, sub bagheta lui Jean Bobescu, în rolul Amonasro din *Aida* de Verdi, în compania lui C. Ujeicu, a lui Traian Gavrilescu și a Lyei Pop¹², având o cronică extrem de favorabilă: „*Aida*, de asemenea, s-a cântat într-o distribuție nouă. [...] În Amonasro ni s-a prezentat d. Titus Olariu, noul bariton al Operei. D[omnia] Sa este un element de valoare, dispune de o voce puternică, sonoră, frumos timbrată, stilizată de o școală ireproșabilă. Dicțiunea și jocul D[omniei] Sale de scenă sunt de aceeași aleasă calitate. A surprins plăcut siguranța neobișnuită cu care a cântat și jucat, deși a fost pentru întâia oară pe scenă.” („Societatea de mâine”, II, 7, 1925, 114; cf. „Țara noastră”, 1925, p. 222). În cadrul aceleiași stagiuni, într-una din cronicile publicate în presa

clujeană de expresie maghiară este remarcată, cu aceleași nuanțe apreciative, noua prezență solistică în rolul Amonasro pe scena Operei Române din Cluj: „În rolul Amonasro, noul bariton al Operei, dr. Olariu, trebuie să menționăm că, de la început, a cucerit publicul. Voce colorată, sigur ca tehnică de cânt, joc de scenă fericit, tânărul cântăreț, elev al profesorului Steiner de la Opera din Viena, a arătat aceste calități și în spectacolul *Tosca*, unde, în rolul Scarpia, a arătat că în tehnica vocală a strălucit.” („Új Kelet”, 23 martie 1925).

Noul bariton al Operei clujene desfășoară o intensă activitate concertistică. Amplul turneu de nouă zile (între 19 și 27 mai 1925) întreprins de artiștii clujeni la Cernăuți, sub bagheta lui Jean Bobescu, a cuprins spectacole cu *Tiefland* de Eugen D'Albert (21 mai), *Aida* și *Traviata* de Verdi (22 și 23 mai), *Lohengrin* de Wagner (25 mai), *Faust* de Gounod (26 mai) și *Tosca* de Puccini (27 mai). Presa din Cernăuți a acordat spații ample prestației artiștilor lirici clujeni, în unele cronici fiind evidențiate calitățile vocale și interpretative ale lui Titus Olariu: „Foarte impresionant a fost d. dr. Olariu în Amonasro: vocea-i fermă, costumul, jocul cu mișcări de tigru [...], toate-i dădeau acel cașet de sălbăticie, foarte de circumstanță.” („Glasul Bucovinei”, VIII, 1.837, 1925, 2: *Opera Română din Cluj. „Tiefland” – „Aida” – „Traviata”*, articol semnat cu pseudonimul Gheros); „Dr. Titus Olariu, în rolul Amonasro, ne-a oferit ocazia de a-l

aprecia pentru tonul lui cald, însoțit de un joc scenic foarte bun, și a strălucit prin volumul vocii sale.” („Czernowitzer Morgenblatt”, 25 mai 1925). Deosebit de apreciată a fost și evoluția în rolul Scarpia din *Tosca* de Puccini: „Un bariton ca dr. Titus Olariu, excelent, cu o voce egală, melodioasă, cu o prezență scenică artistică excelentă, ieșită din comun.” („Vorwärts”, 25 mai 1925); „A fost o prezentare de înaltă ținută, joc nuanțat, fără exagerări, foarte mișcat, inteligent, cu nuanțări clare.” („Czernowitzer Morgenblatt”, 29 mai 1925).

În 5 septembrie 1925, Olariu semnează un contract cu Volksoper din Viena. Ca preambul al plecării sale în capitala austriacă susține la Timișoara un recital cu lieduri și arii din opere din creația lui Tiberiu Brediceanu, Luigi Denza, Georges Bizet (*Carmen*), Giuseppe Verdi (*Otello* și *Ernani*) și Richard Wagner (*Tannhäuser*), cu un amplu ecou în presa locală: „Dr. Olariu Titus, bariton al Operei vieneze, face parte din categoria acelor artiști care au dus faima compatrioților săi peste hotare. Vocea sa, formată la școala italiană, este foarte plăcută și catifelată, modulează cu ușurință și are o expresivitate poetică. Am avut impresia că d. dr. Olariu se joacă cu vocea sa, al cărei ambitus depășește limitele unui bariton obișnuit.” („Temesvári Hírlap”, 10 septembrie 1925: *Concertul doctorului Titus Olariu*). Prestigiosul cronicar muzical Gabriel Sárkány dedică recitalului un amplu comentariu: „Banatul

este un teren fertil pentru talente vocale. Producția de cântăreți cu voce frumoasă este atât de bogată, încât putem exporta și în străinătate. Astfel, l-am auzit ieri cântând în sala mare a Cazinoului Militar pe fiul protopopului din Făget, baritonul dr. Titu Olariu, care este deja angajat la Volksoper din Viena și, înainte de debutul onorantului său angajament, a venit acasă pentru a depune mărturie despre progresul muzical pe care l-a făcut într-un interval de timp relativ scurt și – putem s-o spunem, fără patriotism local, absolut din punct de vedere artistico-estetic – pentru a ne pregăti o seară plină de delicii. Dr. Titu Olariu dispune de un material vocal neobișnuit și poartă în sine sursa atributelor care facilitează secătuirea artistică a vocii sale saturate de sunet și voluminoase. Indispoziția cu care, în urma unei răceli, a avut aparent de luptat în aria din *Ernani* a fost depășită – după *Cântecul către luceafăr* al lui Wolfram și un cântec francez, ca și o melodie italiană – în lamentația sumbră a lui Telramund, așa încât, cu intensitatea luminoasă a vocii sale ample, a putut-o învinui de fratricid pe Elsa de Brabant. Wagner mai ales îi convine acestui artist care promite mult, al cărui temperament strigă manifest după scenă. În asta avem și cheia succesului deosebit de mare pe care l-a repurtat în *Credo*-ul din *Otello*. Dramatica îndârjire pe care bătrânul maestru Verdi a făcut-o să strălucească în această splendidă operă a sa compusă în stil wagnerian a dobândit o fascinantă

expresie în interpretarea cu efect a cântărețului. În cântecele românești ale lui Brediceanu, poezia a prins contur într-o manieră impresionantă. Dr. Titu Olariu, dimpreună cu excelentul său acompaniator, experimentatul nostru pianist Leo Freund, a fost ovaționat după fiecare număr din program și a trebuit, în încheiere, să mai ofere un supliment. A cântat aria lui Escamillo din *Carmen* și a confirmat prin aceasta frumoasele speranțe pe care ni le putem pune incontestabil în cariera sa artistică.” („Temesvarer Zeitung”, 10 septembrie 1925, p. 6: *Concert Dr. Titu Olariu*)¹³.

Date privind împrejurările sosirii la Viena, înaintea debutului, împreună cu soția și fiica (Nora și Aida Speranța), ne sunt prezentate într-o scrisoare expediată de la Viena, adresată părinților, datată 15 septembrie 1925: „În Viena ne-a așteptat la gară impresarul cu servitoarea lui Grozăvescu, cu lapte proaspăt și foarte bun. De la gară am pornit imediat la locuința noastră, pe care ne-a găsit-o dna Grozăvescu [...]. Azi am fost la Grozăvescu la masă [...]. La Operă îmi încep mâine repetițiile.”

**PE SCENELE DE LA VOLKSOPER
DIN VIENA ȘI SÄCHSISCHE
STAATSTHEATER DIN DRESDA**

În 20 septembrie i se încredințează rolul Amonasro, într-un spectacol desfășurat pe scena de la Volksoper. Prima experiență artistică vieneză este împărtășită într-o scrisoare datată 21 septembrie 1925:

„Iubiți părinți!

Ieri (duminică) seara am avut primul spectacol. Am cântat în condițiuni vocale excelente rolul lui Amonasro din *Aida*. Deși îmi spusese abia vineri seara că am să cânt duminică, cu toate acestea, mi-a succes să-mi învăț rolul nemțește și să mă achit cu cinste de el.

Glasuri de presă încă n-am, dar sper să am critice bune, observând din aplauzele publicului și din exteriorizările unora cari să pricep la muzică.

E posibil că mâine am să cânt din nou. Dar vineri, absolut sigur că-mi vine rândul.”

Vor urma rolurile Silvio din *Paiate* de Leoncavallo (5 și 19 noiembrie 1925), Germont din *Traviata* de Verdi (25 noiembrie), Scarpia din

Tosca de Puccini (27 noiembrie) și Escamillo din *Carmen* de Bizet (28 decembrie). După primele luni petrecute în ambianța capitalei austriece și după audiția de la Staatsoper din Viena și de la Sächsische Staatstheater din Dresda, Titus Olariu analizează modul în care a fost receptat de critică, de publicul meloman, exprimându-și, în același timp, unele frustrări: „Nu vorbesc de Cluj și Cernăuți, să zicem că sunt centre prea mici pentru o apreciere competentă în materia aceasta. Trec mai departe. Viena, atât la Volksoper, unde sunt bine apreciat, cât și audiția la Opera Mare [Staatsoper] de aici, unde am fost formal copleșit de laude. N-am fost angajat din motive pe cari vi le-a povestit, sigur, Nora. La Dresda, de asemenea, întrebați pe Caius ce i-a spus Popovici-Bayreuth.

Dar de ce nu sunt plătit ca alții? Fiindcă pentru toate scenele acestea sunt începător. Ca începător sunt mare, dar de unde pot avea ei garanța că îmi voi ține promisiunea în eventuala dezvoltare artistică?

Am un trecut în meserie: 4 luni, Cluj, și o lună aici în Viena.”¹⁴

Dar punctul culminant al carierei sale lirice este marcat prin semnarea unui angajament cu Sächsische Staatstheater din Dresda (7 noiembrie 1925), urmat de spectacolul cu *Aida*, în 30 ianuarie 1926. Înainte de semnarea contractului cu prestigioasa instituție lirică germană, fratele său, Caius, secretarul Operei Române din Cluj, i-a

adresat o scrisoare în care îl informa asupra rezultatelor contactării Operei din București:

„Dragă Titule!

Îmi pare foarte bine că ești la Dresda și că vei cânta acolo. Referitor la București, nu ți-am scris până acum nimic, fiindcă, neputând merge personal la ei, le-am scris, dar până acum nu am niciun răspuns. Îndată ce voi primi răspunsul, te voi anunța. Directorul a fost foarte fericit că ți-ai adus aminte de el și mi-a spus că dacă îți scriu să te întreb cine mai este din garda veche de cântăreți acolo, apoi cum sunt și cine sunt cei noi, ce noutăți și [ce] impresie ți-a făcut Opera din Dresda și că te salută și îți dorește mult noroc și succes¹⁵. La 27 ian. avem premiera *Ebreea*, încolo nimic nou, doar că așteptăm cu toții leafa mare. Dacă nu succede să facem nimic cu Bucureștii, oi încerca să facem ceva la noi.

Scrie-mi ce mai faci și când cânti, și în ce rol. Trimite criticile!

Te sărut, cu drag, Caius

Cluj, la I. 12. [12 ianuarie] 1926.”

Ecouri semnificative privind arta interpretativă a lui Titus Olariu sunt consemnate, după premiera de la Sächsische Staatstheater, în periodicul local „Dresdner Anzeiger” din 1 februarie 1926: „Rolul Amonasro a fost interpretat de d. dr. Titus Olariu,

care dispune de un material vocal extrem de bun, o apariție dramaturgică inteligentă, cu care a demonstrat o puternică personalitate.”¹⁶

TRIBULAȚIILE FINALULUI DE CARIERĂ

Începând cu anul 1927, în mod inexplicabil, probabil afectat de tragica și prematura dispariție a prietenului său Traian Grozăvescu, Titus Olariu abandonează scurta dar prodigioasa sa carieră muzicală, în plină glorie, aidoma marelui tenor lugojean, dedicându-se activității politice în calitate de membru al Partidului Național-Țărănesc (1927-1936). Este ales deputat, iar din 3 octombrie 1929 funcționează ca secretar al biroului Camerei Deputaților, sub președinția lui Ștefan Cicio-Pop¹⁷. Între 8 iunie 1932 și 13 noiembrie 1933 va deține funcția de prefect al județului Severin, implicându-se în organizarea ceremoniei reînhumării osemintelor lui Eftimie Murgu în cimitirul ortodox din Lugoj, în ziua de 21 decembrie 1932¹⁸.

Adunarea Generală a Societății Filarmonice din Lugoj, în urma ședinței din 12 noiembrie 1933, l-a desemnat ca membru de onoare („Răsunetul”, XII, 47, 1933, 3). Între anii 1939 și 1948 a funcționat ca magistrat, consilier și președinte al Curții Administrative din Timișoara¹⁹.

Nu a abandonat definitiv preocupările artistice, fiind membru al Reuniunii de Cântări „Corală Banatului” din Timișoara, sub conducerea muzicală a lui Sava Golumba²⁰. Cu prilejul concertului din 14 aprilie 1946 a interpretat partea solistică din lucrarea lui Sabin Drăgoi, *Acestea zice Domnul*. A colaborat cu Sabin Drăgoi la armonizarea clopotelor Catedralei Mitropolitane din Timișoara.

Timp de doi ani, între 1952 și 1954, a fost deținut politic la Securitatea din Timișoara și în lagărul de la Mărgineni. Recent am identificat o scrisoare inedită adresată de Sabin V. Drăgoi prietenului său Titus Olariu, la puțin timp după eliberarea acestuia din detenție. Faptul că rândurile lui Drăgoi au fost așternute pe o carte poștală, la vedere, într-o epocă în care orice contact, verbal sau scris, cu un proscris al regimului comunist putea declanșa un proces de intenție, conturează verticalitatea morală a autorului *Năpastei*:

„21.IX.1954
Dragă Titule,

Reîntorcându-mă din concediu aseară, am avut prilejul să-l întreb pe dir. nostru adm., Borza, dacă ți-a găsit plasament și, spre marea mea bucurie, mi-a spus că da. Noi nu înființăm nicio filială la Timișoara, ci pe lângă Sfatul Popular se constituie un cerc de folcloriști amatori, în frunte cu Lae Ursu, care lucrează benevol, nesalariați, sub îndrumarea noastră.

Îți scriu, deocamdată, aceste puține rânduri, rezervându-mi plăcerea pt. mai târziu, când mă descongesez de prea multele probleme care m-au întâmpinat la sosire. Toate cele bune ție și familiei tale și cu prietenești îmbrățișări pentru tine, Sabin Drăgoi”

După eliberarea din detenție, Titus Olariu va relua preocupările muzicale, activând sub auspiciile filialei timișorene a Uniunii Compozitorilor, în calitate de corist și dirijor al Corului Catedralei Mitropolitane. În cadrul unui concert religios susținut de Corul Catedral, sub bagheta lui Nicolae Ursu, sub genericul „Duminica Ortodoxiei” (25 martie 1956), a interpretat partea solistică a propriei sale compoziții, *Tatăl nostru*, lucrare armonizată de N. Ursu.

S-a stins din viață în 30 august 1960 la Timișoara. Astăzi, după câteva decenii de nemeritată uitare, cercetând prodigioasa sa activitate artistică și politică, cu ajutorul documentelor puse la dispoziție de fiica sa, dna av. Santuzza Olariu, baritonul bănățean ni se relevă ca o personalitate a scenei lirice naționale și europene (cf. STAN 2005 München, 90-100).

II

REFUGIUL INSTITUȚIILOR DE ARTĂ IEȘENE LA FĂGET ÎN ANII 1944-1945

Ca urmare a Dictatului de la Viena (1940), unele din importantele instituții de cultură clujene, Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică și Opera Română, s-au refugiat la Timișoara, continuându-și activitatea sub titulatura de Conservatorul din Cluj-Timișoara (la început, sub directoratul lui Augustin Bena, apoi, între 1943 și 1945, sub cel al lui Sabin Drăgoi), respectiv Opera Română din Cluj-Timișoara (condusă, în perioada 1940-1944, de asemenea, de autorul operei *Năpasta*, apoi de Jean Rânzescu).

O experiență similară vor trăi și principalele instituții de învățământ și cultură din capitala Moldovei. Începând cu luna martie 1944, odată cu dramatica retragere a armatei române de pe frontul sovietic, Liceul Național (urmașul vechii Academii Mihăilene)¹, Academia de Arte Frumoase², Academia de Muzică și Artă Dramatică „George Enescu”³ și Filarmonica „Moldova” din Iași, cuprinzând sute de profesori, artiști și elevi, vor fi găzduite de localitatea timișeană Făget⁴. Rector al

Academiei de Muzică și Artă Dramatică era Radu T. Constantinescu (aflat în această funcție din anul 1938), reputat profesor și pianist concertist, membru fondator al Filarmonicii „Moldova”⁵. Săptămânal, în fiecare duminică, în localul filialei ASTREI Bănățene din Făget, erau prezentate programe artistice (în care erau implicați artiști lirici, instrumentiști și actori), precedate de recitări și conferințe (susținute de Al. Zirra⁶, Constantin Georgescu, Costică Constantinescu, Roman Simionescu – rectorul Academiei de Bele-Arte – ș.a.), iar în sala Hotelului „Dacia” (Casina), cu aceeași frecvență, concerte simfonice.

La Lugoj au fost prezentate trei concerte simfonice, primul având loc în 17 iunie 1944, în sala Teatrului „Traian Grozăvescu” (al 34-lea concert din finalul stagiunii a II-a, 1943-1944), sub bagheta lui Antonin Ciolan (profesor la Academia de Muzică și Artă Dramatică din Iași și director muzical general al Operei din Odessa), prilejuit de inaugurarea Asociației Culturale a Tineretului Român (ACTR), cu opusuri de W. A. Mozart (*Uvertura* la opera *Nunta lui Figaro*), Ludwig van Beethoven (*Simfonia a III-a*) și George Enescu (*Poema Română*), cu o prezentare a lui Constantin Georgescu („Răsunetul”, XXIII, 18, 1944, 3, și XXIII, 27, 1944, 2)⁷. Cel de-al doilea concert a avut loc, de asemenea, pe scena Teatrului lugojean, în 24 martie 1945 (cel de-al 20-lea concert simfonic din seria inaugurată la Făget, în cadrul celei de-a

III-a stagiuni, 1944-1945), sub bagheta lui Alexandru Garabet, cu opusuri semnate de Rehbaum (uvertura *Don Pablo*), Haydn (*Simfonia a V-a*), J. Massenet (*Menuet din Manon*), Filaret Barbu (poemul simfonic *Babacai*) și Ceaikovski (*Capriciu italian*). Concertul a fost dat în beneficiul Crucii Roșii pentru Săptămâna Ostașului. Ultimul concert simfonic din timpul refugiului bănățean a fost susținut la Lugoj, în 19 mai 1945, în sala festivă a Hotelului „Dacia” (cel de-al 25-lea concert al stagiunii a III-a), sub conducerea muzicală a lui George Pascu, avându-l ca solist pe violonistul Alexandru Garabet. Programul a cuprins lucrări de Schubert (uvertura *Rosamunda*), Bach (*Arie pentru vioară și orchestră*), Tartini–Kreisler (*Variațiuni pe o temă de Corelli*), Pugnani–Kreisler (*Tempo di menueto*), Francoeur–Kreisler (*Siciliana și Rigaudon*), Ceaikovski (*Andante*), Dvořák (*Simfonia a IX-a*, „*Din lumea nouă*”) și Weber (*Uvertura din opera Oberon*).

Repertoriul oferit publicului meloman din Făget a cuprins creații de Beethoven (*Simfoniile I, a II-a, a III-a, a IV-a, a V-a, a VII-a și a VIII-a*, uverturile *Egmont*, *Coriolan* și *Prometeu*, *Uvertura la opera Fidelio*), Mozart (uverturile la operele *Nunta lui Figaro*, *Don Giovanni* și *Flautul fermecat*, *Simfoniile 36, 39 și 40*), Brahms (*Simfonia a II-a*), George Enescu (*Poema Română*), Ermanno Wolf-Ferrari (*Uvertura la opera Secretul Suzanei*), Ceaikovski (*Serenada pentru*

orchestră de coarde și Capriciu italian), Schubert (*Simfonia a V-a*), George Pavel (*Divertisment bănățean*), Sabin Drăgoi (*Hodoroaga și Zdrăngănita*, opusuri pentru pian, și *Divertisment rustic*), Grigoraș Dinicu (*Hora staccato*), Filaret Barbu (*Suita bănățeană* și poemul simfonic *Babacai*), Richard Strauss (*Moarte și transfigurație*) ș.a. Concertele erau dirijate, alternativ, de A. Ciolan, G. Pavel, C. Nosec, Al. Garabet și Em. Elenescu, cu colaborarea solistică a lui Al. Garabet (vioară), L. Doroftei (violoncel), L. Burada și Ileana Palfy (*Concertul pentru două viori de J. S. Bach*) și M. Bratu⁸.

Incluzându-se în repertoriu lucrări vocale și instrumentale mai accesibile, cu un anumit grad de popularitate în rândul auditorilor de nivel mediu, erau oferite spectacole (numite și șezători culturale) și publicului din unele localități rurale limitrofe: Bătești, Brănești și Remetea Luncă (25 iunie 1944), Surducu Mic și Fârdea (2 iulie), Bujor (azi, Traian Vuia), Gladna Română, Remetea și Topla (8-9 iulie), Bichigi, Bujor și Săceni (16 iulie), Mănăștiur (25 iulie), Gladna, Drăgsinești și Făget (30 iulie), Bătești (6 august), Mănăștiur (15 august) și Făget (19 august) (CONSTANTINESCU R. T. 1986, 165).

Adaptându-se noii situații și dorind continuarea procesului de învățământ, direcțiunea Academiei de Arte Frumoase din Iași-Făget, după demararea etapei de înscrieri (15-25 septembrie), a preconizat

organizarea unui examen de admitere pentru anul școlar 1944-1945, programând, în același timp, susținerea examenelor anuale și a celor restante între 25 septembrie și 10 octombrie 1944, cursurile universitare urmând să înceapă în 15 octombrie. La rândul său, Liceul Național din Iași-Făget și-a anunțat intenția de a funcționa, începând cu noul an școlar, cu toate clasele, punând la dispoziția elevilor externi un internat. În acest sens, a fost elaborat un prospect al Liceului, care urma să fie expediat la cerere, fiind acceptate înscrieri și reînscriseri definitive însoțite de taxe și acte („Răsunetul”, XXIII, 34, 1944, 3: *Examenele și începerea cursurilor la Academia de Arte Frumoase Iași-Făget*).

Direcțiunea Conservatorului, pentru a comunica data examenelor din sesiunea de vară (15 iunie – 1 iulie 1944), remisese anunțuri presei centrale („Universul” din 9 iunie 1944), dând publicității și prospectul unui concurs, adresat arhitecților și firmelor de construcții, în vederea edificării clădirii unui Conservator în orașul lui Vidu⁹. Până la realizarea proiectului, în 7 august, secretarul Conservatorului a fost mandatat să identifice, în județul Severin, o localitate și o locație în care cursurile Conservatorului să poată fi inaugurate și ținute în condiții optime, iar concertele Filarmonicii să fie prezentate săptămânal. Într-o încercare de a rezolva acuta problemă a spațiului destinat desfășurării orelor de

curs și a subvenționării cazării și a transportului elevilor și al studenților, Filaret Barbu a adresat un patetic apel pledoarie prefectului județului Severin (gen. C. Popescu-Corbul) și primarului Lugojului (I. Hidu), în care solicita transferarea instituțiilor ieșene de la Făget la Lugoj, capitala județului Severin, orașul încărcat de atâtea semnificații culturale, începând cu luna septembrie a anului 1944 („Răsunetul”, XXIII, nr.31 din 30 august 1944: *Pentru Conservatorul și Filarmonica din Iași*).

La sfârșitul lunii octombrie 1944, într-un anunț apărut în ziarul lugojean „Drapelul” (seria I, I, 1, 1944, 4, din 29 octombrie 1944)¹⁰, era salutată cu entuziasm transferarea celor două mari instituții muzicale ieșene, Conservatorul de Muzică „George Enescu” și Filarmonica „Moldova”, de la Făget la Lugoj: „Înregistrăm cu multă bucurie faptul mutării Conservatorului de Muzică și Filarmoniceii «Moldova» din Iași – refugiate la Făget, în orașul Lugoj. Ambele instituțiuni vor activa în mod provizor în orașul nostru, primind pentru acest scop un concurs nelimitat din partea Primăriei.” În fapt, era o inițiativă a lui Radu T. Constantinescu, directorul *de facto* al Conservatorului (din 15 octombrie, noul manager *de jure* era profesorul Mircea Bârsan, ulterior, acesta preluând și directoratul Filarmonicii), pusă în discuția Consiliului profesoral în 22 octombrie, un demers similar al Filarmonicii fiind inițiat cu ceva timp în

urmă. Consiliul, alcătuit din Al. Zirra, D. Nosec, C. Constantinescu, Al. Garabet, C. Nosec, D. Ionescu, L. Acker și V. Darim, l-a împuternicit pe Radu T. Constantinescu să poarte tratative cu reprezentanții administrației lugojene și cu ministerul de resort din București pentru rezolvarea favorabilă a acestui deziderat. Fostul director al Conservatorului ieșean a declinat solicitarea, propunând delegarea colegului său Dolfi Nosec. În așteptarea răspunsului oficial din Capitală, Consiliul l-a însărcinat pe Radu T. Constantinescu cu deschiderea cursurilor universitare la 1 Decembrie 1944, urmând ca examenele restante să fie programate începând cu data de 20 noiembrie. Datorită opoziției lui Mircea Bârsan, aflat la București, proiectul transferului la Lugoj a fost abandonat.

Printr-o tardivă adresă semnată de C. Săvulescu, directorul învățământului superior, în numele ministrului de resort, era aprobată susținerea sesiunii de examene după data de 20 noiembrie și deschiderea cursurilor începând cu 1 Decembrie 1944¹¹. Re-fuzând o mutare temporară a Conservatorului la București (datorită prezenței unei părți a profesorilor ieșeni în Capitală, la Radio București era difuzată cu obstinație falsa știre a mutării)¹², Radu T. Constantinescu, însărcinat de orice funcție, trimisese ministrului de resort un memoriu, în care prezenta situația desfășurării procesului didactic în comuna timișeană: „Aici se

găesc 42 de studenți și elevi, care au făcut eforturi spre a veni și urma cursurile... Facem cursurile regulat, suplinind și pe colegii care nu se găesc aci, fără a-i fi silit să se prezinte și fără vreo pretenție pecuniară, numai în dorința de a veni în ajutorul studenților și elevilor dornici de învățatură. Ar fi deci păcat să întrerupem cursurile...” (CONSTANTINESCU R.T. 1986, 176-177)¹³.

Într-o scrisoare de răspuns la solicitarea lui R. Constantinescu de a se oferi profesorilor ieșeni posibilitatea angajării la Conservatorul din Lugoj, F. Barbu înfățișa iminenta perspectivă a modificării situației juridice a instituției: „Conservatorul lugojean se va statifica începând cu data de 1 aprilie.[...] Prin urmare, până nu vei găsi formula cea mai potrivită pentru a putea lua o catedră la noul Conservator din Lugoj, nu voi putea face niciun demers. Pentru același scop, te rog, comunică dlor Nosec și Garabet, deoarece dânsii, prin d. Nosec, mi-au fost scris înainte cu o lună și jumătate, iar chestia cu statificarea fiind aproape sigură, ar fi, atât la clasa de instrumente de suflat, cât și la cea de vioară, catedre libere.” (*IBIDEM*, 177-178).

Perspectiva mutării la Lugoj devenind iluzorie, au fost inițiate contacte cu muzicienii timișoreni pentru un posibil transfer al Filarmonicii „Moldova” în capitala Banatului. Printr-o decizie ministerială, Radu T. Constantinescu, soția sa și Al. Garabet obținuseră aprobarea detașării lor,

începând cu 15 martie 1945, la Conservatorul din Timișoara, plan zădărnicit însă de refuzul inexplicabil al lui Sabin Drăgoi, directorul instituției muzicale bănățene, de a-și da acceptul. În 3 martie 1945, mobilierul, arhiva și biblioteca Conservatorului, însoțite de administratorul Petru Pascaru, au fost transportate cu trenul de la Făget la Iași. Corpul profesoral și instrumentiștii Conservatorului și Filarmonicii ieșene au rămas în Banat până la sfârșitul lunii mai, după susținerea ultimului concert simfonic.

Făgetul devenise „o minusculă republică a artelor, o miniaturală Florență” (IANCOVICI „Redeșteptarea” 1991, 14, 5). Martor sensibil al experienței făgețene a artiștilor moldoveni a fost scriitorul, poetul și eseistul Gheorghe Alexandru Iancovici. Pentru frumusețea expresiei și ineditul evenimentelor evocate redau un text care surprinde în tușe fine, irizate de melancolia amintirilor adolescente, atmosfera boemă din pitoreasca așezare rurală timișeană („Răsunetul”, XXIII, 34, 1944, 1):

„Aspecte făgețene

Cine a cunoscut Făgetul cu un an numai în urmă, nu l-ar mai recunoaște, aproape, vizitându-l din nou.

Casele au rămas aceleași, e drept, străzile străjuite de castani tot curate sunt și acum,

Begheul curge la fel de liniștit ca în trecut, printre sălcii bătrâne, parcurile sunt tot așa de umbroase, iar grădinile tot așa de vesele – și cu toate acestea s-a produs o schimbare. Pulsează acum o altă viață în liniștitul târg pe care-l știu din anii cruzi, apar fețe străine cu grai mai viu pe uliți, și odată cu lumea nouă se nasc griji noi, gânduri noi, visuri noi.

De patru luni, Făgetul e reședința Liceului Național, a Filarmonicii «Moldova», a Academiei de Bele-Arte, a Conservatorului de [Muzică și] Artă Dramatică din Iași și a ieșenilor pribegi.

Trebuie să fac o mărturisire. Iașul întotdeauna mi-a fost drag. Nu l-am văzut niciodată, dar îl cunoșteam prea bine din romanele lui Teodoreanu. De aceea, Iașul a fost pentru mine orașul inimii.

Îmi amintesc că odată ni s-a dat, în liceu, la o teză să ne descriem comuna natală. A fost o adevărată invitație la reverie: toată copilăria, cu jocurile, prietenii și candoarea ei fără de seamăn, mi-a trecut pe dinaintea ochilor. Dar curios, mi se părea că evocând-o, cu dealurile din apropiere, unduite dulce, cu râul leneș șerpuiind prin lunca minunată, cu uliți largi, mărginite de salcâmi și de castani înfloriți –, mi se părea că nu fac altceva decât să reproduc din memorie o pagină citită cândva. Înciudat, am întrerupt scrisul și am privit afară pe geam. Și atunci, încetul pe încetul, m-am lămurit: astfel a scris și Ionel Teodoreanu despre Iașul lui. «Dacă-i așa» – mi-am spus – «ce-ar fi

atunci să scriu că Făgetul are ceva din Iași, că e un Iași în miniatură». Oricât ar fi fost de îndrăzneță comparația am riscat-o și am dus-o cu curaj până la urmă.

Dar iată că în anul Domnului o mie nouă sute patruzeci și patru, Iașul s-a îndurat să vină la mine, răsturnând mitul lui Mahomed, care s-a dus la munte.

Am cunoscut un Iași tânăr, cu pasiune pentru artă – pictori, sculptori, muzicanți, poeți – și altele. Ieșenii ne-au devenit familiari, ne-am deprins să-i vedem pe stradă, în casele noastre, pretutindeni, încât ni se strânge inima la gândul că într-o bună zi vor pleca. În trecutul război, Iașul a fost locul de refugiu al bucureștenilor; acum, Făgetul a oferit ospitalitate ieșenilor. Făgețenii nu vor uita niciodată – niciodată – pe ieșeni, fermecătoarele concerte dirijate de maestrul Nosec și Ciolan.

Un lucru e însă cert: când vor pleca, îi voi urma, deoarece întâmplarea – și numai ea – a făcut să mă înscriu la o facultate ieșeană [Facultatea de Medicină]. Așa că-i voi vedea la ei acasă pe ieșeni.”¹⁴

Ocotirilor Sociale, Direcția personalului, prin Înaltul Decret Regal nr. 2.230 din 28 iulie 1933, în perioada în care T. Olariu exercita funcția de prefect al județului Severin; „Răsplata Muncii pentru Construcțiuni Școlare cl. I”, distincție emisă în 9 martie 1937, semnată de Carol al II-lea și C. Angelescu, ministru secretar de stat la Departamentul Instrucțiunii, în perioada în care T. Olariu era președintele Comitetului Școlar Județean din Făget; Brevetul și „Medalia Centenarului Regelui Carol I”, conform Decretului Regal nr. 1.915 din 5 mai 1939, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 106 din 9 mai 1939, T. Olariu fiind consilier la Curtea Administrativă din Timișoara. Brevetul (seria G nr. 3.641) a fost eliberat de Ministerul Regal al Afacerilor Străine, Cancelaria Ordinilor, fiind semnat de ministrul Grigore Gafencu.

⁴ Titlul de doctor în drept al Universității din Cluj i-a fost conferit în 2 iunie 1919. Diploma de avocat i-a fost eliberată de Uniunea Avocaților din România, pe baza deciziei nr. 51/1927 date de Consiliul Baroului din Lugoj, fiind emisă la București în 21 octombrie 1927.

⁵ Scrisorile au fost confiscate de un agent al securității, rămas anonim, în urma unei percheziții efectuate la domiciliul muzicianului în perioada „obsedantului deceniu”. Contactată, fiica poetului, dna Dorli Blaga, nu a confirmat editarea corespondenței dintre Titus Olariu și Lucian Blaga, ceea ce mă îndreptățește să formulez două supoziții: corespondența a fost fie distrusă, fie zace în uitare într-un raft prăfuit, neștiut, dintr-o fostă arhivă a Securității, sau într-o meschină colecție particulară. Împrejurarea în care l-a cunoscut pe Titus Olariu este evocată de Lucian Blaga în *Hronicul și cântecul vârstelor* (BLAGA 1979, 122-123). Am transcris scrisoarea respectând, în general, ortografia, punctuația

și sublinierile autorului, permițându-mi doar minime adaptări de punctuație, pentru a păstra logica și consecvența elementelor textului (v. STAN „Orizont” 2007, 8, 15). Tonul eminentemente meditativ al scrisorii prefigurează debutul lui Blaga, peste aproape 3 luni, cu o scriere filozofică, *Reflexii asupra intuiției lui Bergson*, în ziarul arădean „Românul”, numărul din 25 martie 1914, semnată cu pseudonimul Ion Albu. Contactul cu realitățile culturale bănățene lugojene i-a fost prilejuit de frumoasa idilă consumată la Viena, în 1916, cu Cornelia („ghiocelul negru”, cum o va alinta), fiica tribunului Coriolan Brediceanu, studentă la Medicină, pe care o cunoscuse încă din anii petrecuți la Gimnaziul brașovean. În metropola imperială, unde îl însoțise pe fratele său Lionel (care urma să fie examinat de o comisie militară, în vederea prelungirii concediului), Blaga va frecventa, împreună cu Cornelia, Biblioteca Universitară. Scurta experiență vieneză va genera mai multe poeme, dedicate prietenei sale, incluse ulterior în volumul *Poemele luminii*. În 1924, Blaga și soția sa se vor stabili la Lugoj (se căsătoriseră în 16 decembrie 1920). În imobilul de pe strada Făgetului nr. 4, reședința Bredicenilor (azi, str. V. V. Delamarina), și în ambianța patriarhală a „Casei de la vie” (o modestă locuință de vară situată la poalele Dealului Viilor, la marginea Lugojudului, pe o plantație viticolă cumpărată de Caius Brediceanu în 1924, în apropierea vechii moșii dobândite de Coriolan Brediceanu în 1878, dar vândute în 1922), L. Blaga va finaliza importante proiecte literare: piesele *Daria*, *Fapte*, *Meșterul Manole* și *Învierea*, pe textul căreia, Tiberiu Brediceanu va compune o pantomimă omonimă în 4 tablouri. Deși aflat la Lugoj, „poetul-filozof” va continua să

coordoneze secția literară a revistei clujene „Cultura” (director: Sextil Pușcariu), desfășurând, în același timp, o intensă activitate publicistică la „Adevărul literar și artistic”, „Idea europeană”, „Banatul” și „Universul literar”. Fertila perioadă lugojeană va lua sfârșit în 14 octombrie 1926, odată cu numirea sa ca atașat de presă la Legația României din Varșovia, începând cu data de 1 noiembrie 1926. Pentru detalii privind istoricul „Casei de la vie” v. DRINOVAN – JURCA-ROVINA – TURCUȘ – ȘAIN 1982, 70-74; FLOREA 2004.

⁶ Articolul a fost redactat de F. Barbu la Viena în 23 decembrie 1924.

⁷ Scrisoarea a fost expediată la Orșova în a doua decadă a lunii noiembrie 1923 (autorul nu menționează data, indicându-ne doar adresa sa: Viena, VI. Stümpergasse 2), unde dr. Titus Olariu activa în calitate de notar la biroul notarial public al doctorului Ștefan Pașcu. Cu excepția anului (1923), celelalte elemente grafice ale ștampilei Poștei din Orșova sunt ilizibile. Căsătoria lui Traian Grozăvescu cu Nelly Ana Paulina Köveszdy s-a celebrat în 17 noiembrie 1923 la Viena, rezultând faptul că Grozăvescu, amintind de turneul lui Franz Steiner în România, se referea la luna februarie a anului 1924.

⁸ *Cfr.* certificatul emis de Opera de Stat din Cluj, nr. 968/1948 din 25 iulie 1948.

⁹ Autorul scrisorii se referă, probabil, la pianistul Leo Freund (Topolovățu Mare, 1892 – Timișoara, 1972), personalitate muzicală timișoreană complexă (pianist concertist, profesor, acompaniator, dirijor și impresar), colaboratorul lui Titus Olariu. Pentru detalii privind profilul artistic al lui Leo Freund v. TOMI [1997], 14, și BODÓ 2005 München, 114-115.

¹⁰ Este vorba de Nora Singer, soția lui Titus Olariu, aflată în lehzuzie după nașterea Aidei Speranța (Țuța).

¹¹ La rubrica expeditorului, scrisoarea poartă mențiunea: „Wien VIII. Lederergasse 2. I./Z.”

¹² În cadrul incidentului de la Opera Română din Cluj din 23 ianuarie 1922, când Traian Grozăvescu a refuzat distribuția sa în două roluri în două spectacole care urmau să se desfășoare în aceeași seară (rolurile Turridu din *Cavalleria rusticana* și Canio din *Paiate*) – ceea ce i-a atras și demiterea –, ca răspuns la înștiințarea secretariatului Operei, Grozăvescu și-a exprimat în scris nemulțumirea pentru faptul că dr. Cornel Olariu n-a fost distribuit într-unul din roluri, potrivit propunerii sale făcute în urmă cu câteva luni. Ca urmare a interpelării sale, tenorul lugojean a fost înștiințat asupra refuzului lui Cornel Olariu de a cânta în acea seară (DEMETER-GROZĂVESCU – VOLEDI 1965, 101).

¹³ Traducere din limba germană: prof. Simion Dănilă.

¹⁴ Scrisoarea, adresată părinților, a fost expedită din Viena în 3 decembrie 1925.

¹⁵ Este vorba de George Georgescu, director al Operei Române din București între anii 1921 și 1927.

¹⁶ Cronici elogioase au fost publicate și în alte cotidiane din Dresda: „Dresdner Nachrichten” și „Sächsische Staatszeitung” (ambele, din 1 februarie 1926), precum și „Dresdner Neueste Nachrichten” din 1 februarie 1926.

¹⁷ În această calitate a luat parte la ședința Camerelor reunite din 9 octombrie 1929, dedicată omagierii regentului Gheorghe Buzdugan, discursul fiind rostit de Ștefan Cicio-Pop. Pe ordinea de zi a ședinței se afla și înscrierea în Constituție a dreptului Corpurilor legiuitoare, ca, în caz de vacanță a Tronului, să poată alege suveranul, iar în caz de minoritate a suveranului să

aleagă membrii regenți (v. „Monitorul Oficial”, partea a III-a, *Dezbateri parlamentare*, din 9 octombrie 1929).

¹⁸ Eftimie Murgu a fost înmormântat în Cimitirul „Kerepes” din Budapesta. Alături de fostul său mormânt își doarme somnul de veci av. Ioan Vlad, tatăl lui Victor Vlad Delamarina, fost primar în comuna Satu Mic, apărător fervent al drepturilor sociale și politice ale românilor bănățeni. Pentru informații privind ceremonia reînhumării osemintelor lui Murgu la Lugoj v. „Răsunetul”, XI, 52, 1932, 3; „Răsunetul cultural”, ediția specială din 21 decembrie 1932; „Banater Bote”, XXXIV, 97, 1932, 3, și XXXIV, 98, 1932, 1; SĂVULESCU „Banat” 2008, 20; STAN 2005, 77.

¹⁹ În anul 1948 s-a stins din viață tatăl său, Sebastian Olariu, protopopul Făgetului (un panegiric a fost publicat în „Foaia diecezană”, 38-39, 1948, 9). Dr. Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri, al cărui tată slujise ca preot ortodox într-o comună învecinată, Coștei, i-a trimis un mesaj de condoleanțe, redactat pe o cartotecă de birou purtând antetul instituției, datat 29 septembrie 1948: „Amintirea bunului prieten de o viață întregă a tatălui meu o vom păstra cu pietate. El a fost cel mai bun, cel mai blând dintre oameni, necunoscându-i semeni.”

²⁰ Sava Golumba a fost membru în Corul Operei Române din Cluj, interpretând, într-una din stagiuni, și un rol secundar din *Samson și Dalila* de C. Saint-Saëns (OLARIU [1954]).

II

¹ Între profesorii Liceului Național se aflau V. Marinianu, Martiniuc, Simionescu și I. Carp (profesor de muzică).

² La Făget au fost prezenți pictorul Corneliu Baba, precum și sculptorii Ion Irimescu și Iftimie Bârleanu.

³ La secția de Artă Dramatică a Academiei erau înscrși, între alții, actorii Gh. Leahu (a susținut examenul de licență la Făget), Al. Alexandrescu (viitor actor al Teatrului Municipal din Brașov) și Ernest Maftai. Printr-un decret semnat, în 1931, de Nicolae Iorga, instituției de învățământ ieșene îi fusese atribuită titlatura de Academie Regală. Pentru a evita unele posibile confuzii, voi utiliza și vechea titlatură, Conservator, așa cum apare în presa vremii.

⁴ Ordinul evacuării Academiei de Muzică și Artă Dramatică din Iași a fost emis în 10 martie 1944, fiind pus în aplicare începând cu data de 21 martie. Filarmonica „Moldova” va fi evacuată la Făget câteva zile mai târziu, în 25 martie, după un ultim concert simfonic susținut în 19 martie 1944 (cel de-al 26-lea concert simfonic din stagiunea curentă ieșeană). Pentru că nu toți membrii orchestrei luaseră drumul pribegiei, la Făget, orchestra a fost completată cu instrumentiști locali. Instituția era condusă de Radu T. Constantinescu, deoarece Mircea Bârsan, cel numit în postul de director, nu se prezentase la Făget. Stagiunea făgețeană (continuarea celei de-a II-a stagiuni a Filarmonicii) a debutat cu concertul simfonic din 23 aprilie 1944, în sala „Dacia” din Făget, sub bagheta lui Antonin Ciolan, cu un repertoriu alcătuit din *Uvertura* la opera *Oberon* de Weber, *Simfonia a VII-a* de Beethoven și *Poema Română* de George Enescu. Stagiunea a II-a (1943-1944) a fost încheiată prin susținerea a 12 concerte simfonice (concertele cu numerele 27-38). Stagiunea a III-a a fost deschisă la Făget odată cu concertul din 26 august 1944, sub bagheta lui George Pavel. Teatrul

Național din Iași a fost transferat la Jimbolia. Potrivit lui D. Tomoni (TOMONI 1999, 196), ordinul de încartiruire a personalului instituțiilor refugite a fost transmis de Prefectura Județului Severin Preturii Făget în 21 mai 1944.

⁵ Concertul inaugural al Filarmonicii ieșene (ca instituție de stat, urmașă a Societății „George Enescu”), dirijat de George Enescu, a avut loc la Iași în 9 octombrie 1942.

⁶ În timpul refugiului în micul târg bănățean, Alexandru Zirra a compus opera *Alexandru Lăpușneanu*.

⁷ Cf. programul concertului (Arhiva Filarmonicii de Stat „Moldova” din Iași). Întreaga mea gratitudine doamnei Carmen Chelaru, consultant artistic la Filarmonica „Moldova” din Iași, care mi-a pus la dispoziție documentația privind activitatea artistică a instituției ieșene în timpul refugiului.

⁸ Carol Nosec înființase un cor al elevilor ieșeni și făgețeni, care susținea concerte și participa, în fiecare duminică, la Liturghia oficiată la biserica ortodoxă. Informații privind repertoriul abordat în Banat, în PASCU – GHERMAN – BRAICA 1980 și PASCU – SAVA 1987. Autorii inventariază 75 de concerte susținute în timpul refugiului bănățean, aspect abordat și într-o monografie publicată cu câteva decenii înainte (PASCU G. 1957). Impresionat de febrila activitate a instituțiilor muzicale ieșene refugiate la Făget, desfășurată în condiții vitrege, Filaret Barbu a publicat un amplu articol în ziarul timișorean „Dacia” din 22 mai 1944, sub titlul *Filarmonicii ieșeni*.

⁹ Pentru așa-numita „muncă de război” se oferise ca voluntar și Dimitrie Cuclin, profesor la Conservatorul din București, care solicitase să fie detașat la Făget,

începând cu data de 27 iunie 1944 (v. CONSTANTINESCU R. T. 1986, 165-166).

¹⁰ Directorul publicației era Filaret Barbu. Era serie a doua ziarului lugojean, fondat de Valeriu Braniște în 1901, după o întrerupere de 24 de ani.

¹¹ La Făget, unde fuseseră transferate, odată cu mobilierul, arhiva și biblioteca instituției, se aflau inițial 23 de profesori și 43 de studenți (*IBIDEM*, 175).

¹² La Orchestra Radio din București erau deja angajați Em. Elenescu, N. Broască și Hr. Popescu, iar S. Antropov activa la Opera Română. Se mai aflau în Capitală, cu diferite angajamente, V. Rabega, J. Thibaudet și Eliza Ciolan.

¹³ Aflat pe front, Achim Stoia, într-o epistolă adresată lui Radu T. Constantinescu, își exprima dorința de a-și ocupa postul, prin venirea sa la Făget, nepunând problema transferului la București.

¹⁴ Memorabilele concerte susținute de Filarmonica ieșeană la Făget în anii 1944-1945, sub bagheta lui Antonin Ciolan, sunt menționate de Gh. Alexandru Iancovici și în volumul său de eseuri *Printre trestii de lumină* (IANCOVICI 1986, 240).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

ÎN VOLUME

BARBU „Voința Banatului” 1925 = Filaret Barbu, *După Grozăvescu, – Olariu*, în „Voința Banatului”, V, 1, 1.

BLAGA 1979 = Lucian Blaga, *Opere. 6. Hronicul și cântecul vârstelor*, Ediție îngrijită de Dorli Blaga, Editura Minerva, București.

BODÓ 2005 München = Bodó Maria, *Leo Freund – pianist, profesor, impresar*, în vol. *Muzica – dialog intercultural. Confluente muzicale interculturale în Banat. Musik als interkultureller Dialog. Das Banat als euroregionaler Klangraum, Kongressbericht Timișoara / Temeswar, 22.-25.09.2005*, Editor coordonator/ Herausgegeben von Franz Metz, Edition Musik Südost, München.

BREDICEANU TIB. 1938 = Tiberiu Brediceanu, *Histoire de la musique roumaine en Transylvanie*, Extrait de „La Transylvanie”, Tipografia „Monitorul Oficial”, București.

CONSTANTINESCU R. T. 1986 = Radu T. Constantinescu, *Temă cu variațiuni. Memoriile unui muzician*, Editura Junimea, Iași.

DEMETER-GROZĂVESCU – VOLEDI 1965 = Mira Demeter-Grozăvescu, I. Voleđi, *Traian Grozăvescu*, Editura Muzicală, București.

DRINOVAN – JURCA-ROVINA – TURCUȘ – ȘAIN 1982 = *Victor Vlad Delamarina, Albumul „Casei de la vie” – primele însemnări făcute pe filele albumului* –, publicate sub egida Consiliului Județean al Sindicatelor Timiș, Cenaclul „Victor Eftimiu”, în vol. *Anotimpul surâsului*, redactori responsabili: Gh. Drinovan, I. Jurca-Rovina, Aurel Turcuș, Emil Șain, Timișoara.

FLOREA 2004 = Anca Florea, *Ecuția Brediceanu*, Editura Muzicală, București.

IANCOVICI 1986 = Gheorghe Alexandru Iancovici, *Printre trestii de lumină*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.

IANCOVICI „Redeșteptarea” 1991, 13 = Gheorghe Alexandru Iancovici, *Refugiați din calea „pericolului roșu”*, în „Redeșteptarea”, II, 13, 5.

IANCOVICI „Redeșteptarea” 1991, 14 = Gheorghe Alexandru Iancovici, *Refugiați din calea „pericolului roșu”. Pagini din cronica perioadei: aprilie 1944 – mai 1945 (I-II)*, în „Redeșteptarea”, II, 14, 5.

OLARIU [1954] = Caius Olariu, *Date statistice privind activitatea Operei Române de Stat din Cluj timp de 35 stagiuni. 1919-1954 (13 septembrie 1919 – 31 august 1954)*, dactilogramă, ORC, 24.007/1, Cluj.

ONIȚIU 1914 = *Anuarul L. Gimnaziul gr.-or. român din Brassó (Brașov) și al școalei reale pe al 64-lea an școlar, 1913-1914*, Publicat de Virgil Onițiu, director, Tip. A. Mureșianu: Branisce & Comp., Brassó (Brașov).

PASCU – GHERMAN – BRAICA 1980 = G. Pascu, L. Gherman și L. Braica, *Filarmonica „Moldova”. 1905-1980*, Iași.

PASCU – SAVA 1987 = George Pascu, Iosif Sava, *Muzicienii Iașului*, Editura Muzicală, București.

SĂVULESCU „Banat” 2008 = Medina Săvulescu, *Reînhumarea lui Eftimie Murgu – o mărturie istorică, ziarul „Răsunetul”* –, în „Banat”, V, 4 (52).

SBÂRCEA 1965 = George Sbârcea, *Dimitrie Popovici-Bayreuth, „Cântărețul pribeag”. 1860-1927*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din RPR, București.

SBÎRCEA – OLARIU 1957 = George Sbîrcea și Caius Olariu, *Traian Grozăvescu (1895-1927)*, Opera de Stat din Cluj, 15 februarie.

STAN 2005 = Constantin Tufan Stan, *Societatea Corală „Lira” din Lugoj*, Editura Marineasa, Timișoara.

STAN 2005 München = Constantin Tufan Stan, *Soprana Virginia Șepețian și baritonul Titus Olariu, doi soliști români din Banat, pe mari scene lirice din Europa*, în vol. *Muzica – dialog intercultural. Confluente muzicale interculturale în Banat. Musik als interkultureller Dialog. Das Banat als eurore-gionaler Klangraum, Kongressbericht, Timișoara/Temeswar, 23.-25.09.2005*, Editor coordonator/Herausgegeben von Franz Metz, Edition Musik Südost, München.

STAN „Orizont” 2007 = Constantin Tufan Stan, *O scrisoare inedită a lui Lucian Blaga*, în „Orizont”, XIX, 8 (1.499).

TOMI [1997] = Ioan Tomi, *Filarmonica „Banatul” Timișoara. 50 ani de activitate. 1947-1997. Monografie*, Editor: Filarmonica „Banatul” Timișoara, Tipografia „Dinamis Print”, Timișoara.

TOMONI 1999 = Dumitru Tomoni, surse identificate la DTAN, fond Pretura Plășii Făget, dosar 9/1944, f. 104, în *Făget. Monografie istorică*, Editura Dacia Europa Nova, Lugoj.

NOTE

¹ La Gimnaziul de Stat din Lugoj, unde era înscris împreună cu fratele său Caius, i-a avut ca profesori, între alții, pe Iosif Tempea și Ioan Țiucu, la limba română, și Puhalo, la limba latină. Într-o scrisoare expediată părinților săi la Făget, datată 27 XI 1908, Titus Olariu mărturisea că se înscriesese, împreună cu Caius, în Corul Studenților, reuniune nou-înființată de Ion Vidu. Corul își desfășura activitatea în biserica ortodoxă, taxa de înscriere fiind de două coroane anual. Toate epistolele și documentele citate în prezentul capitol se află în Arhiva doamnei av. Santuzza Olariu, fiica baritonului.

² Fratele său, Caius, era înscris la același gimnaziu, în clasa a VI-a.

³ Ca motivație pentru acordarea înaltului ordin, în textul decretului se preciza faptul că „Atât vremea neprielnică, cât și gloanțele inamice nu l-au împiedicat de a culege informațiuni prețioase pentru Comandament”. Titus Olariu, prin bogata sa activitate socială și culturală, a fost răsplătit cu numeroase alte brevete și medalii: membru al „Ordinului Coroana României în Gradul de Ofițer”, distincție conferită prin Decretul cu nr. 2.666, emis în 16 iunie 1922; „Crucea Meritul Sanitar cl. I”, medalie conferită de Ministerul Muncii, Sănătății și

ÎN PERIODICE

- „Banat”, revistă de creație, cultură și civilizație, Lugoj (2004)*.
- „Banater Bote”, Organ für Politik, Volkswirtschaft und alle Öffentlichen Interessen, ziar, Lugoj (1919).
- „Czernowitzer Morgenblatt”, ziar, Cernăuți (1918).
- „Dacia”, cotidian al Banatului și al graniței de vest, ziar, Timișoara (1939).
- „Drapelul”, organ național, politic, ziar, Lugoj (1901).
- „Dresdner Anzeiger”, ziar, Dresda (1730).
- „Dresdner Nachrichten”, ziar, Dresda (1856).
- „Dresdner Neueste Nachrichten”, ziar, Dresda (1913).
- „Foaia diecezană”, organ al Eparhiei Greco-Ortodoxe Române a Caransebeșului (1886).
- „Gazeta Transilvaniei”, ziar, Brașov (1938).
- „Glasul Bucovinei”, ziar, Cernăuți (1918).
- „Monitorul Oficial”, periodic, București (1869).
- „Orizont”, revistă a Uniunii Scriitorilor din România, serie nouă, Timișoara (1989).
- „Răsunetul”, gazetă națională independentă, ziar, Lugoj (1922).
- „Răsunetul cultural”, Literatură-Artă-Știință, supliment lunar, ziar, Lugoj (1925).
- „Redeșteptarea”, săptămânal independent de opinie și informație, ziar, Lugoj (1990).
- „Românul”, ziar, Arad (1911).
- „Sächsische Staatszeitung”, ziar, Dresda (1914).
- „Societatea de mâine”, revistă săptămânală pentru probleme sociale și economice, Cluj (1924).
- „Temesvarer Zeitung”, ziar, Timișoara (1919).

---

* Anul primei apariții (vezi și *infra*).

„Temesvári Hírlap”, ziar, Timișoara (1903).
„Țara noastră”, ziar, Cluj (1907).
„Új Kelet”, ziar, Cluj (1919).
„Voința”, ziar, Cluj (1920).
„Voința Banatului”, organ săptămânal al Partidului
Național Român, ziar, Timișoara (1921).
„Vorwärts”, ziar, Cernăuți (1918).

CUPRINS

Repere biografice

Correspondența cu Lucian Blaga

Debutul experienței artistice vieneze. Student la
clasa de canto a profesorului Franz Steiner

Solist la Opera Română din Cluj

Pe scenele de la Volksoper din Viena și Sächsische
Staatstheater din Dresda

Tribulațiile finalului de carieră

Refugiul instituțiilor de artă ieșene la Făget în anii
1944-1945

Note

Referințe bibliografice